

# DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi  
The Journal of International Turkish Language & Literature Research  
Cilt/Volume 8, Sayı/Issue 20 (Aralık/December 2019), s. 1-16.  
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut302>  
ISSN: 2147-5490, Mainz-Almanya



Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 29.09.2019  
|| Kabul Tarihi: 11.11.2019

## Dede Korkut Kitabında Akrabalık Adlarının Sıklıkları

*The Frequency of Kinship Names in the Book of Dede Korkut*

Melih KUKTAŞ\*

### Öz

Dede Korkut Kitabı Türk dili tarihinin ve Türk edebiyatının en önemli eserlerinden biridir. İçerik itibarıyla zenginliği zaten bilinen bir gerçektir. Dil incelemeleri yönünden eserde standart bir Türkçenin olmayışından söz etsek de eser sözvarlığı açısından oldukça zengindir. Özellikle akrabalık ve soy ilişkilerine dair adlandırmalar bilindiği üzere Türk dilinde diğer dillere nazaran oldukça gelişmiş ve ileri düzeydedir. Bu akrabalık ve soy adlandırmaları Oğuz Türklerinin en önemli metinlerinden biri olan Dede Korkut Kitabı'nda da oldukça fazladır. Dede Korkut Kitabı'nın Dresden nüshasında toplam 56 adet akrabalık ve soy ilişkilerini bildiren kelime vardır. Erkeklerle ilgili akrabalık bildiren kelimelerdeki sıklık, Dede Korkut Kitabı'nda kadınlarla ilgili kelimelerden fazla tespit edilmiştir. Ancak tarihî Türk dilinin gelişimini irdelediğimizde ve eserin yazıldığı XVI. yüzyılı göz önüne aldığımızda "Dede Korkut Kitabı istinsah edildiği dönemde kadına daha fazla yer vermiştir" sonucu ortaya çıkmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Dede Korkut, sözvarlığı, akrabalık, sıklık.

### Abstract

The Book of Dede Korkut is one of the most important works of Turkish literature and Turkish language history. The richness of its content is a known fact. Although we talk about the absence of a standard Turkish in the works in terms of language reviews, it is very rich in vocabulary. Especially names related to kinship and family relations are highly developed and advanced in Turkish language compared to other languages. These kinship names are quite high in Dede Korkut Book which is one of the most important texts of Oghuz Turks. There are a total of 56 kinship related words in the Dresden copy of The Book of Dede Korkut. The frequency of words related to men is more than the words related to women in The Book of Dede Korkut. However, when we examine the development of the historical Turkish

\* Lisansüstü Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya-Türkiye.

Elmek: melihkuktas@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2775-5369>

language and XVI. century, "The Book of Dede Korkut has given too much space to women in the period when it was held" is the result.

**Keywords:** Dede Korkut, vocabulary, kinship, frequency.

## Giriş

M. Fuad Köprülü, derslerinde Türk edebiyatının tamamını terazinin bir kefesine koysak, *Dede Korkut Kitabı*'nı ise diğer kefesine koysak *Dede Korkut Kitabı*'nın ağır basacağını ifade eder (Köprülü ve buradan aktararak Akar, 2018: 85). Ergin ise *Kitâb-ı Dedem Korkud 'Alâ Lisân-ı Tâ'ife-i Oğuzân* adlı eseri "İlim âleminde ve Türk Dili ve Edebiyatı alanında *Dede Korkut Kitabı* yahut kısaca *Dede Korkut* adı ile tanınan eser, bir destanî Oğuz hikâyeleri mecmuasıdır." (2018: 1) şeklinde tanımlar. Dresden nüshası on iki adet, Vatikan nüshası altı adet hikâye içeren eserin; Vatikan nüshasındaki altıncı hikâyenin son iki sayfası eksiktir (2018: 3). Karar gazetesinin 27 Nisan 2019 tarihli bir haberine göre Metin Ekici, Bayburt Üniversitesi'nde *Dünya Kültür Mirası Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu*'nda *Dede Korkut Kitabı*'nın üçüncü nüshasını bulduğunu, bu nüshanın Türkistan nüshası adıyla yayımlanacağını ve bu nüshada *Salur Kazan'ın Ejderhayı Öldürmesi* adlı on üçüncü hikâyenin yer aldığını duyurmuştur (Obuz, 2019). Söz konusu üçüncü nüsha Yusuf Azmun (Azmun, 2019) ve Metin Ekici (Ekici, 2019) tarafından ayrı ayrı yayımlanmıştır. Aynı yıl içerisinde Dede Korkut'un Günbet Yazması da (Shahgoli vd. 2019) yayımlanmıştır. Bu çalışmada Dresden nüshası ve Dresden nüshası üzerine en son çalışmayı yapan Özçelik'in okumaları esas alındı.

Dil özellikleri itibariyle XVI. yüzyıl öncesine ait olduğu bilim camiasının genelinde kabul gören DK; Oğuzların Anadolu'dan önceki yurdu olan *Sirderya* bölgesindeki IX.-X. yüzyıllara ait anılarına dayanmaktadır. Eserin ikinci tabakası ise XII-XIV. yüzyıllar arasında Türkmen adıyla yerleştikleri Doğu Anadolu ve Azerbaycan bölgelerindeki anılarla beslenmiştir (Korkmaz, 2013: 33).

"Bir dilin söz varlığı denince, yalnızca, o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz" (Aksan, 2015b: 15). Aksan'ın söz varlığı tanımına akrabalık adları da girmektedir. Akrabalık adları sadece Türk dilini değil Türk kültürünü ve Türk ailesinin sosyal yapısını da yansıtan unsurlardandır.

Aksan, *Türkçenin Gücü* adlı eserinde Türkiye Türkçesinin sosyolengüistik açıdan dikkat çeken bir özelliğinin akrabalık kavramları olduğunu belirtir. Sonrasında Fransızca, Almanca gibi kültür dili sayılan dillerdeki akrabalık adlarına nazaran Türkçenin daha detaylı bir adlandırmaya sahip olduğunu, Türkçede *bacanak*, *kayın birader* ve *enişte* kelimelerinin İngilizce, Fransızca ve Almancada tek kelimeyle ifade edildiğini ve bunların hepsinin İngilizcedeki *brother in law* kelimesiyle karşılandığını anlatır (2015a: 61). Türkiye Türkçesinin tarihî bir dönemi olan ve genel adı Eski Anadolu Türkçesi olarak geçen devirdeki eserlerde de akrabalık bildiren kavramlar oldukça fazla bulunmaktadır. Bu çalışmada Türkiye Türkçesinin temeli olan Eski Anadolu Türkçesine ait Oğuzların en önemli metni DK'deki akrabalık adları tarandı ve ortaya çıkan dil verilerinden hareketle kelimelerin sıklıklarını da kullanarak dönemin Türk yaşam tarzıyla alakalı önemli hususlar tespit edildi.

Türk dili araştırmalarında akrabalık adları üzerine yapılan bazı çalışmalara değinecek olursak Gömeç'in *Dîvânü Lügât-it-Türk'te Akrabalık Bildiren Terimler* (2002: 133-142) makalesini, Söngü Lî'nin *Türk Dillerinde Akrabalık Adları* (1999) çalışmasını, Yavuz'un



*Türkiye Türkçesi Ağızlarında Akrabalık Adları* (2013) çalışmasını, Şenel ve Bahçî'nin *Kül Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarında Akrabalık Bildiren Kelimeler* (2019) çalışmasını, Ayaz'ın *Balikesir Yöresinde Kan Bağı ve Evlilik Dışı Akrabalık İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme* (2013) adlı doktora tezini verebiliriz. Bu çalışmalarda akrabalık adlarından hangilerinin ne sıklıkla kullanıldığı meselesi yer almamaktadır. Ayaz'ın doktora tezi haricindeki çalışmalar sözcüklerin listelenmesi şeklinde yüzeysel çalışmalardır. Sonuç olarak bu çalışmalarda akrabalık adları hakkında veri toplama, tasnif ve etimolojik izah dışında elle tutulur bir sonuç ortaya konmamıştır. DK ile alakalı çalışmalara bakacak olursak Sev, *Dede Korkut Hikâyelerinde Unvan Grupları* (2006: 167-182) adlı makalesinde unvan ve akrabalık adlarının bir kısmını ele almıştır. Ancak ele alınan unvan ve akrabalık adlarının sadece kelime gruplarında nasıl kullanıldığı meselesine değinmiştir. DK ile ilgili ikinci dikkatimizi çeken çalışma ise Yakıcı'nın sunduğu *Dede Korkut'ta Alp Tipi Bir Eş ve Bilge Bir Anne Olarak Kadın* (2015: 1603-1608) adlı bildiridir. Bu bildiri kadının Türk toplumundaki değerini açıklamaktadır. Selcen Hatun'un eş adaylarını yarışmalardan geçirerek seçmesi o dönemde kadının üst düzey bir değere sahip olduğunun kanıtıdır (Yakıcı, 2015: 1607).

Araştırmada, DK'de yer alan akrabalık adları işlendi ve bunlar üzerine bir tasnif denemesi yapıldı. Tasnifler son kısımda tablo hâlinde verildi. Ayrıca kelimelerin ne kadar sıklıkla geçtiğine değinildi. Tespit edilen kelimeler DLT'den ve TTS'den bulunarak kelimeler hakkında açıklamalar yapıldı. DK'de yer alıp TTS'ye alınmayan akrabalık ile ilgili kelimelerin tespitiyle TTS'ye katkıda bulunuldu.

Aksan, sözcükbilimde sıklık kavramının bir dilde kullanılan sözcüklerin, diğer sözcüklere oranla az veya çok ya da seyrek kullanılması anlamına geldiğini belirtir. Özellikle dil bilimcilerin ve eğitim bilimcilerin sıklık çalışmaları yaptığını belirten Aksan, metinlerde geçen sözcüklerin sıklıklarını saptayarak çeşitli sonuçlara ulaşılma durumunun metotları üzerinde durmuştur (2015c: 20). Sıklık çalışmaları bir kelimenin ne kadar sıklıkla kullanıldığının tespiti olduğuna göre bir toplumda kullanılan kelimelerin sıklığı o toplumun sosyal çevresini, bilgisini ve kültür seviyesini göstermesi bakımından önemlidir (Karadüz, 2004: 1605). Bu çalışmada kelimelerin sıklığı tespit edilerek Dede Korkut hikâyelerinin doğduğu sosyal çevre hakkında tespitlerde bulunuldu. Kelimeler; kan bağı yoluyla akrabalık bildiren kavramlar, evlilik yoluyla akrabalık bildiren kavramlar, hem kadın hem erkekle ilgili akrabalık bildiren kavramlar ve akrabalıkla ilgili diğer kavramlar şeklinde dört başlıkta listelendi. Kan bağıyla ve evlilik yoluyla oluşan akrabalık adlandırmaları, kadın ve erkekle ilgili olanlar şeklinde ikiye ayrıldı. Her kelimenin anlamı, TTS'den ve DLT'den açıklanmaya çalışıldı. Böylece Karahanlı Türkçesinden Eski Anadolu Türkçesine kadar süren dönemde akrabalık adlarında var olan anlamsal değişimlerden de hareketle aile ilişkileriyle alakalı tespitlerde bulunuldu. Ayrıca Türkçe kökenli olmayan kelimeler tasnif içerisinde belirtilirken Türkçe kelimelerin genel kökenine değinilmedi. Sadece Türkçe ile karışık kullanılan yabancı kökenli kelimelerde Türkçe köken belirtildi.

## **Akrabalık Kavramlarının Tasnifi**

### **1. Kan Bağı Yoluyla Akrabalık Bildiren Kavramlar**

Kan bağı yoluyla akrabalık bildiren kelimelerin sayısı toplamda 16 adettir.

#### **1.1. Kan Bağı Yoluyla Akrabalık Bildiren Kadınlı İlgili Kavramlar**



Kan bağı yoluyla akrabalık bildiren kadınla ilgili kavramlar 6 kelime olarak tespit edilmiştir.

**ana:** “Anne” (Özçelik, 2016b: 791): *ana* rahmine düşünce toğmasa yég (4a /10). *Ana* kelimesi metinde 128 kez geçmektedir.

DLT’de Kaşgarlı *ana* kelimesine “anne” manasını vermiştir. Ayrıca Hotanlılar ve Keçekler’in elif harfini he’ye dönüştürdüğünden bahseden Kaşgarlı; Türkler *ana* derken onların *hana* dediklerini kaydetmiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 12, 45).

TTS’de *ana* kelimesi tek başına geçmemekle beraber türevleri geçmektedir. Mesela *ana atası* “annenin babası olan dede” ve *analık* “üvey anne” kelimeleri yer almaktadır (TTS I, 1995:122).

**kız:** “Kız” (Özçelik, 2016b: 895): *kız* anadan görmeyince öğüt almaz (3b/11). 192 kez geçmektedir.

**kız kardeş:** “Kız kardeş” (Özçelik, 2016b: 895): yedi *kız kardaşı* ağ çıkardılar çara tonlar géydiler (47b/12). 8 kez geçmektedir.

**kız karındaş:** “Kız kardeş” (Özçelik, 2016b: 895): tanrının buyrığıyla, péygamberün kavlıyla *kız karındaşı* beyrege véreyin dédi (44b/ 2-3). 6 kez geçmektedir.

**kız kartaş:** “Kız kardeş” (Özçelik, 2016b: 895): çara gözlü *kız kartaşımı* ağlatmağıl (73b/10). 1 kez geçmektedir.

**kızcugaz:** “Kızcağız” (Özçelik, 2016b: 895): elcügezi kınalı *kızcugazları* çok yemişem (118b/ 9). 5 kez geçmektedir.

“Kız kardeş” anlamına gelen *kız kardeş*, *kız karındaş*, *kız kartaş* türevleri bir arada DLT’de geçmemektedir. Ancak *kız* kelimesi mevcuttur. Kardeş kelimesi ve türevlerine ise daha sonra aşağıda değinilecektir. DLT’de *kız anası birle yıp egrışti* şeklinde geçen cümlede *kız* kelimesi “evlat, evin kızı” anlamlarında kullanılmıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018:110). Bunlardan başka *kız* kelimesinin “cariye, gelin ve kadın” manaları da DLT’de bulunmaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018).

TTS’de *kız* kelimesi tek başına “pahalı, az bulunan” anlamıyla geçmektedir (TTS IV, 1996: 2535). Burada kan bağıyla akrabalık bildiren *kız* kelimesi anlamı verilmeyip *kız* kelimesinin uğradığı soyut anlam verilmiştir. TTS’de ayrıca *kızçukaz* kelimesine “kızcağız” anlamıyla yer verilmiştir (TTS IV, 1996: 2537).

TTS’de *kız kardeş*, *kız karındaş* ve *kız kartaş* kelimelerine yer verilmemiştir.

## 1.2. Kan Bağı Yoluyla Akrabalık Bildiren Erkeklerle İlgili Kavramlar

Kan bağı yoluyla akrabalık bildiren erkeklerle ilgili kavramlar 10 kelime olarak tespit edilmiştir.

**ağa:** “Ağabey” (Özçelik 2016b: 762): beyrek eydür: mere kız ne ağlarsın ne bozlarsın *ağa* déyü (53a/8-9). “Baba” (Özçelik, 2016b: 762): hānum ne şoylar, eydür: ünüm anla, menüm sözüüm dinle, ağam çazan (64a/ 1-2). *ağa* kelimesi ağabey anlamıyla 30 kez baba anlamıyla ise 9 kez geçmektedir. Söz konusu kelime DLT’de yer almamaktadır. TTS’de “ağabey, büyük oğul, büyük erkek kardeş, baba ve efendi” gibi anlamlarla geçen *ağa* kelimesi mevcuttur (TTS I, 1996: 24-25).



**ata:** “Baba” (Özçelik, 2016b: 796): *ata* adını yöritmeyen hoyrat oğul, ata béliinden éninced énmese yég (4a/9). Metinde 47 kez geçmektedir.

DLT’de *ata* kelimesi “baba” anlamıyla geçmektedir. “*Tay at olunca üzerine binilmekten kurtulduğu için dinlenir; oğul erkekten sayılınca baba dinlenir*” anlamına gelen “*tay atatsa at tınur oğul eredse ata tınur*” atasözü içerisinde Kaşgarlı Mahmud tarafından gösterilmiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 42, 100).

TTS’de *ata* kelimesi “baba” anlamıyla geçmektedir. Ayrıca pek çok tanık metin vardır (TTS II, 1996:268).

**baba:** “Ata, baba” (Özçelik, 2016b: 799): oğul dağı neylesün *baba* ölüp māl kalmasa (4a/ 1). 168 kez geçmektedir.

DLT’de *baba* kelimesi bulunamamıştır. TTS’ye de alınmayan kelimenin *babalanmak*, *babalı kızlı olmak* gibi türevlerine yer verilmesine rağmen *baba* kelimesi tek başına verilmemiştir.

TTS’de aradığımız anlamda *baba* kelimesi tespit edilememiştir. Sadece “çok samimi olmak” anlamına gelen *babalı kızlı olmak* deyiimi vardır (TTS I, 1996: 357).

**dayı:** “Annenin erkek kardeşi” (Özçelik, 2016b: 827): ol ere bağıdum *dayum* emen imiş, anı bildüm (105b/5). 1 kez geçmektedir.

DLT’de *dayı* kelimesi tespit edilememiştir. *tayı* şeklinde de geçmemektedir. Söz konusu kelime TTS’de de yer almamaktadır.

**dede:** “Dede, baba veya annenin babası” (Özçelik, 2016b: 830): *dede*, kız karındaşımunğ yolına ben ne isterisem vërür misin (44b/ 6). 21 kez geçmektedir.

DLT’de *dede* kelimesinin Oğuzcada “baba” anlamına geldiği yer almaktadır (Ercilasun, ve Akkoyunlu, 2018:443).

TTS’de *dede* kelimesine yer verilmemiştir.

**kızan:** “Erkek çocuk” (Özçelik, 2016b: 895): *kızanı* çekişür mere nolduğuz déyü bir şapla birine, bir şapla birine urdı (130a/ 10). 1 kez geçmektedir

DLT’de *kızan* kelimesi yer almamaktadır. *Gızan* şeklinde de geçmemektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018).

TTS’de *kızan* kelimesi “kıtık” anlamıyla geçmektedir (TTS IV, 1996:2537). Erkek çocuk anlamıyla *kızan* kelimesine TTS’de sadece bir ikilemede rastlanılmıştır. Bu ikileme, *kız kızan* ikilemesi olup “çoluk çocuk” anlamına gelmektedir (TTS IV, 1996: 2545).

**oğlan:** “Erkek çocuk” (Özçelik, 2016b: 913): *oğlan* on bés yaşına girdi oğlanuğ babası bayındır hānuğ ordusına çarışdı (9b/ 7-8). 159 kez geçmektedir.

DLT’de *oğlan* kelimesi, *oğul* madde başında “Oğul, çocuk. Evlat olmayan çocuklara da *oğul* denir” şeklinde geçer. *Oğlan* biçimi ise *oğul* kelimesinin kuralsız çokluk hāli şeklinde açıklanmıştır (Ercilasun, Akkoyunlu, 2016b: 35). Ayrıca *urı oğlan* şeklinin erkek çocuklara hitaben kullanıldığı kaydedilmiştir. *Urı oğlan* yapısının anlamı “erkek çocuklar”dır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 43).



TTS'de "erkek veya kız fark etmeksizin evlat" anlamı verilen *oğlan* kelimesi geçmektedir (TTS V, 1996: 2293). Dede Korkut'ta ise söz konusu kelime sadece erkek çocuk anlamıyla kullanılmaktadır. Buradan hareketle XVI. asırda *oğlan* kelimesinin anlamında daralma yaşandığını söyleyebiliriz.

**oğlancuk:** "Oğlancık" (Özçelik, 2016b: 914): itüni ulıtmayan, çetüğüni mavlatmayan alpanlar başı kızan *oğlancuk* ile serhoş olup yaturlar (65b/ 2-3-4).

DLT'de *oğlancuk* kelimesi yer almamakla beraber *oğlucuk* kelimesi tespit edilmiştir. Fakat bu kelime "kadının rahmi" anlamına gelmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018:77). DK'deki anlamıyla DLT'de geçmemektedir.

TTS'de *oğlancuk* kelimesi *oğlancık* ve *oğlancuk* şekliyle "çocuk, küçük çocuk" anlamında geçmektedir (TTS V, 1996: 2929).

**oğul:** "Oğul, erkek çocuk" (Özçelik, 2016b: 914): yad *oğulu* saklamağıla oğul bolmaz (3b/ 5). 361 kez geçmektedir.

*oğul* kelimesini yukarıda *oğlan* kelimesi altında açıkladık. DLT'de "oğul, çocuk" anlamına gelen kelime; kuralsız çokluk şekli olan *oğlan* kelimesinin teklik hâlidir. Ayrıca kelime çocuklarda cinsiyet ayırıcı bir manaya sahip değildir (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018: 43).

TTS'de *oğul* kelimesi, birinci olarak "erkek evlât" anlamıyla geçmektedir. İkinci anlam olarak ise "yavru" anlamı vardır (TTS V, 1996: 2934). TTS'de *oğul* kelimesinin "yavru" anlamında kullanılması; Eski Anadolu Türkçesi döneminde söz konusu kelimenin tam olarak cinsiyet ayırıcı anlamına ulaşmadığını göstermektedir.

**ıayı:** "Dayı, annenin erkek kardeşi" (Özçelik, 2016b: 946): şolum ala bağıduğum *ıayum* aruzı gördüm (64b/ 1). Metinde 16 kez geçmektedir. *ıayı* kelimesine yukarıda *dayı* maddesinde değinildi.

## 2. Evlilik Yoluyla Akrabalık Bildiren Kavramlar

### 2.1. Evlilik Yoluyla Akrabalık Bildiren Kadınla İlgili Kavramlar

Evlilik yoluyla akrabalık bildiren kadınla ilgili kavramlar 10 kelime olarak tespit edilmiştir.

**avrat:** (Ar.) "Kadın" (Özçelik, 2016b: 797): hānum anuñ bebekleri bitsün ocağına buncılayın *avrat* gelsün (5b/10-11). "Eş, karı" (Özçelik, 2016b: 797): bir gün tekürün *avratı* eydür: varayın kızanı göreyin ne hāllü gişidür (139a/ 6-7). Metinde "kadın" anlamıyla 12 kez, "eş" anlamıyla 3 kez geçmektedir.

DLT'de *avrat* kelimesi yer almamaktadır. TTS'de "kadın getirmek" manasındaki *avrat çekmek*, "zevcelik" manasındaki *avratlık* kelimeleri yer almaktadır (TTS I, 1995:285).

**ere var-:** "Evlenmek" (Özçelik, 2016b: 844): hānum maqşüdüm oldur ki *ere varan* kız kıalka oynaya men kıopuz çalam dedi (58a/ 10-11). Metinde 8 kez geçmektedir.

DLT'de *erlen-* fiili kadın için evlenmek anlamıyla kullanılmaktadır. *Ura.gut erlendi, kadınlar evlendi* (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018: 116).

TTS'de *ere varmak* fiili yoktur. "Kocaya varmak" anlamındaki *er almak* ifadesi geçer (TTS III, 1996: 1489).



**gelin:** “Gelin” (Özçelik, 2016b: 853): kırk nâ-merde ağ yüzlü ala gözlü *gelin* senün gederise menüm dahı içinde nişānlum var (18b/ 11-12). Metinde 38 kez geçmektedir.

*Gelin* DLT’de *kelin* şeklinde geçer. Anlamını “gelin” şeklinde veren Kaşgarlı Mahmud kendi tabiriyle Türk yazısındaki şeklini göstermiştir. Türk yazısı tabiriyle kastettiği Uygur imlasıdır (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018: 174). TTS’de *gelin* kelimesi geçmemektedir.

**hatun:** “Katun, bey eşi” (Özçelik, 2016b: 868): yine görünce beg baba *hatun* ana esen qalun dēdi (90b/ 2). Söz konusu kelime “katun, bey eşi” anlamıyla 21 kez geçmektedir. “Kadın” anlamıyla ise 7 kez geçmektedir.

**kadın:** “Katun, bey eşi” (Özçelik, 2016b: 877): qara eşek başına uyan ursañ qatır olmaz qaravaşa ton gēyürsen *kadın* olmaz (3b/ 7). Metinde 9 kez geçmektedir.

**kadun:** “Katun, bey eşi” (Özçelik, 2016b: 877): berü gelgil salur begi, salur görki başum bahtı évüm tahtı hān babamun güyegüsi *kadun* anamun sevgisi (70a/ 1). Metinde 5 kez geçmektedir.

*Hatun*, *kadın* ve *kadun* kelimeleri DLT’de Afrâsiyab soyundan gelen bütün kadınların unvanı olarak gözükmektedir. *Han işi bolsa kâton kâton işi* kalır atasözü örneğiyle gösterirsek, DLT’de *kâton* kelimesi hükümdarın eşi anlamıyla geçmektedir (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018:177). Nitekim biz *kâton* kelimesinin hükümdarın eşi anlamında olduğunu *kunçuy* kelimesine baktığımız zaman anlıyoruz. *Kunçuy* kelimesinin anlamı “Kadınların soylu olanı. Bu, hatundan bir derece aşağıdadır. Bundan kâton *kunçuy* denir” (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018: 451) şeklinde geçtiğine göre *kunçuy* unvanından daha soylu olanı *kâton* olur. Bu kelime en üst mertebedeki kadınlara verilen unvandır. DK’de de “bey eşi” anlamında geçmektedir.

TTS’de *kadın* kelimesi tek başına yer almamaktadır fakat hanımefendi anlamında *kadıncık* kelimesi (TTS IV, 1996: 2159) vardır. *Hatun* kelimesi TTS’de *hatun kişi* şekliyle geçmektedir (TTS III, 1996: 1903).

**kayın ana:** “Kaynana” (Özçelik, 2016b: 888): kayın ata *kayın ana* muştuluk maña ne vērürsiz (60b/ 9-10). Metinde 4 kez geçmektedir.

*Kayın ana* kelimesi DLT’de bir arada geçmemektedir. *Ana* kelimesine yukarıda değindiğimiz için onu izah etmeden doğrudan *kayın* kelimesini izah edeceğiz. *Kayın* kelimesinin bitki bilimindeki anlamı dışında akrabalık adı yapma gibi bir hususiyeti mevcuttur. Yağma, Toxsı, Kıpçak, Yabaku, Tatar, Kay, Çomul ve Oğuz boyları bütün zel’leri (z) ye’ye (s) dönüştürür. Akrabalık ismini teşkil eden *kayın* kelimesindeki y sesini zel’le telaffuz eden Türk boyları da mevcuttur (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018:12).

TTS’de *kayın ana* kelimesi yer almamaktadır. Ancak “kayınpeder” anlamındaki *kayınata* ve dünürlük anlamındaki *kayınlık* kelimesi yer almaktadır (TTS IV, 1996: 2372).

**kız vēr-:** “Kız evlendirmek” (Özçelik, 2016b: 895): Bu kırk yigidün birkaçına hān kızan birkaçına bayındır hān kızlar vērđiler (62b/ 8). Metinde 2 kez geçmektedir.

TTS’de evlendirmek anlamındaki *kız ver-* kelimesi bulunmaktadır.

**göçür-:** “Kızı evlendirmek” (Özçelik, 2016b: 858): oğlı olan évermiş kıızı olan göçürmiş (42a/ 11). Metinde 1 kez geçmektedir.



*Köçür-*, DLT'de "nakletmek ve istinsah etmek" anlamlarıyla geçer (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018: 253). Bu anlam, "evlendirmek" ile alakasızdır. Dolayısıyla "evlendirmek" anlamındaki *köçür-* fiili DLT'de bulunmamaktadır. TTS'de ise *göçürmek* yerini değiştirmek anlamıyla verilmiştir (TTS IV, 1996: 1723). "Kız evlendirmek" anlamıyla, TTS'de *göçür-* fiili yoktur.

**yenge:** "Erkek kardeşin eşi" (Özçelik, 2016b: 969): *karındaşum kıyanı öldürmişsin ağca yüzlü yengemi tül eylemişssin* (118a/ 6). Metinde 1 kez geçmektedir.

*Yenge* kelimesi, "Ağabeyin zevcesi" anlamıyla DLT'de geçmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 503). TTS'de *yenge* kelimesine yer verilmemiştir.

## 2.2. Evlilik Yoluyla Akrabalık Bildiren Erkeklerle İlgili Kavramlar

Evlilik yoluyla akrabalık bildiren erkeklerle ilgili kavramlar 7 adet kelime olarak tespit edilmiştir.

**er âdem:** (Tr. + Ar.) "Erkek, evin erkeği" (Özçelik, 2016b: 844): *er âdem evün tayağı oldur ki yazıdan yabandan éve bir udlu konuk gelse er âdem évde olmasa ol anı yédürür içirür* (5b/ 8). Metinde 2 kez geçmektedir.

TTS'de *er âdem* kelimesi yoktur. Sadece "erkek" anlamına gelen *er adam* kelimesi geçmektedir (TTS III, 1996: 1488).

**güyegü:** Güvey, damat (Özçelik, 2016b: 865): *sürdi düğüne geldi, gördi düğünde güyegü oğ atar* (55b/ 9). Metinde 12 kez geçmektedir.

DLT'de (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018) *güyegü* geçmemektedir. TTS'de *güyegü* kelimesi "güyegü ve damat" anlamlarıyla verilmiştir (TTS III, 1996: 1887)

**helâllığa al-:** (Ar. + Tr.) "Kadını nikâhına almak, evlenmek" (Özçelik, 2016b: 869): *Beyrek and içdi: kılıcuma toğranayın oğuma sancılayın yér gibi kertileyin toprak gibi şavırlayın şağlıgıla varacağ olurısam oğuz gelüp seni helâllığa almazısam dédi* (51a/ 11). Metinde 2 kez geçmektedir.

DLT'de ve TTS'de *helâllığa al* fiili yer almamaktadır.

**hışm:** (Ar.) "Erkeğin eşinin akrabaları" (Özçelik, 2016b: 870): *bu da bindi hışmını kavımını ayırdı évini çözdü oğuzdan göç eyledi* (120a/ 9). Metinde 1 kez geçmektedir.

DLT'de ve TTS'de *hışm* kelimesi geçmemektedir.

**kayın ata:** "Kayınbaba" (Özçelik, 2016b: 888) *kayın ata kayın ana muştuluk maña ne vérürsüz* (60b/ 9-10). Metinde 4 kez geçmektedir.

Tıpkı *kayın ana* kelimesi gibi DLT'de geçmemektedir. Akrabalık ilişkilerinde kullanılan *kayın* kelimesi tek başına geçmektedir (Yukarıda verdik).

TTS'de *kayınata* kelimesi "kayınpeder" anlamıyla mevcuttur (TTS IV, 1996: 2373).

**kız al-:** "Evlenmek" (Özçelik, 2016b: 894): *pes varasın bir cici bici türkman kızını alasın* (87b/ 7). Metinde 5 kez geçmektedir.

DLT'de ve TTS'de *kız al-* geçmemektedir.





**kız bul-:** “Evlenecek kız bulmak” (Özçelik, 2016b: 894): babası eydür oğul kız bulduñ mı (87b/ 13). Metinde 5 kez geçmektedir.

DLT’de ve TTS’de kız bul- geçmemektedir.

### 3. Hem Kadın Hem Erkek ile İlgili Akrabalık Kavramları

Hem kadın hem erkek ile ilgili akrabalık kavramlarını ifade eden 17 adet kelime tespit edilmiştir.

**adaħlu:** “Nişanlı, yavuklu” (Özçelik, 2016b: 782): Ozan eydür hân beyregün adaħlusın alır dēdi (52a/ 13). Metinde 4 kez geçmektedir.

**adaķlu:** “Nişanlı, yavuklu” (Özçelik, 2016b: 782): *adaķlusına* aparun ğörsin (49a/ 1). Metinde 2 kez geçmektedir.

DLT’de *adaħ*, *adaķ*, *adaħlu* ve *adaķlu* “nişanlı, yavuklu” anlamlarıyla geçmemektedir. TTS’de *adaħlu* kelimesi DK’deki tanık metniyle verilerek anlamı “nişanlı” olarak gösterilmiştir. (TTS I, 1995: 14). *adaķlu* şekli TTS’de geçmemektedir.

**ata ana:** “Baba ana” (Özçelik: 2016b: 796): *ata ana* ağlaşup kızana ādem saldılar (132a/ 2). Metinde 4 kez geçmektedir. DLT’de ve TTS’de *ata ana* şeklindeki ikilemeye yer verilmemiştir.

**ayağına at tuşağı ur-:** “Evlendirmek” (Özçelik, 2016b: 798): kızan eydür ayağına at tuşağı urun dēdi (132a/ 5). Metinde 1 kez geçmektedir. DLT’de *ayağına at tuşağı ur-* şeklinde geçen bir deyim yoktur. Ancak “ayağa vurmak” anlamı verilmiş *adakla-* fiili tespit edilmiştir (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018: 133). TTS’de söz konusu deyim tespit edilememiştir.

**ēver-:** “Evlendirmek” (Özçelik, 2016b: 846): bundan yēgregi yoħdur ki gözüm görüriken oğul gel seni *ēvereyim* dēdi (87a/ 11). 5 kez geçmektedir. DLT’de *ēver-* kelimesi geçmemektedir. TTS’de “evlendirmek” anlamıyla *ēver-* kelimesi yer almaktadır (TTS III, 1996: 1368).

**ēvlen-:** “Evlenmek” (Özçelik, 2016b: 846): oğuz zemānında bir yigit ki *evlense* oħ atardı (46b/ 5). 1 kez geçmektedir. DLT’de *ēvlen-* kelimesi *ewlen-* şeklinde çift dudak v (w) ile geçmektedir. Söz konusu kelimenin iki anlamı vardır. Bu anlamlardan biri “evlenmek” diğeri ise “bir meskeni yer edinmek” anlamıdır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 384). TTS’de söz konusu kelime geçmemektedir.

**ķardaş:** “Kardeş” (Özçelik, 2016b: 884): Yezidiler elinde şehīd oldı ğasanıla ğuseyin iki *ķardaş* (5a/ 4). Metinde 68 kez geçmektedir.

**ķardaşcuķ:** “Kardeşcik” (Özçelik, 2016b: 884): bēşikde koyup ğētdüğüm *ķardaşcuķum* mısın (136b/ 3). Metinde 1 kez geçmektedir.

**ķarındaş:** “Kardeş” (Özçelik, 2016b: 885): ağ bürçeklü anañ yēri behişt olsun oğulıla *ķarındaşdan* ayırmason (63a/ 4-5). Metinde 9 kez geçmektedir.

**ķartaş:** “Kardeş” (Özçelik, 2016b: 886): *ķartaş* dēyü şıķlayanda yoldaşuma yazuħ (30a/ 5). Metinde 18 kez geçmektedir.

**ķartaşcuķ:** “Kardeşcik” (Özçelik, 2016b: 886): kanlı kāfir elinden *ķartaşcuķın* şartup aldı (137a/ 10). Metinde 1 kez geçmektedir.



**koşa kardaş:** “İkiz” (Özçelik, 2016b: 889): iki şeb-çerâga benzer senün gözcügezün ibrişime benzer senün yélicigün iki koşa kartaşa benzer senün kulacuğun (51b/ 7-8). Metinde 1 kez geçmektedir.

*Kardaş, kardaşcuğ, karındaş, kartaş ve kartaşcuğ*, kelimelerinin hepsi “kardeş” anlamına gelir. Bu kelimeler metinde sadece biçim ve ses yönünden farklılığa sahiptir. DLT’de söz konusu kelimelere sadece *karındaş* şekliyle rastlamaktayız. Aynı karından olan iki çocuğa *karındaş* dendiğini ve {+dAş} ekinin *arkadaşlık ve yakınlık edatı* olduğunu Kaşgarlı Mahmut belirtmiştir. Ayrıca aynı memeyi emen çocuklara ise *emigdaş* dendiğini belirtmiştir (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018: 175).

DLT’de *koşa kardaş* kelimeleri bir arada geçmemektedir. Ancak *koşa* kelimesi, ikişer ve çift gibi anlamlarla verilmiştir. “*Anası tewlük yuwka yapar oğlu tetig koşa kapar*” atasözü içinde geçer ve “*anası hile yaparak (ekmeği) ince pişirir; çocuk da zekidir, onları ikişer ikişer kapar.*” şeklinde anlamlandırılmıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 362).

TTS’de “çift, ikiz” anlamındaki *koşa* kelimesi bulunmaktadır (TTS IV, 1996: 2667). Ayrıca *kardeş* kelimesinin *kardaşlaşmak, kardaş okuşmak* “birbirini kardeş saymak” (TTS IV, 1995: 2290) türevlerinin dışında *karındaş, kartaş ve karıntaş* (TTS IV, 1995: 2304) şekilleri geçmektedir.

**nevâde:** (Far.) “Torun” (Özçelik, 2016b: 912): ‘alînün oğulları pégamber *nevâdeleri* kerbelâ yazısında yezidiler elinde şehîd oldu (5a/ 3-4). Metinde 1 kez geçmektedir.

DLT’de ve TTS’de *nevâde* kelimesine yer verilmemiştir.

**nişanlı:** (Far. + Tr.) “Nişanlı” (Özçelik, 2016b: 912): *koşağum yok kırk nâ-merde ağ yüzlü ala gözlü gelin senün gederise menüm dahı içinde nişānlum var* (18b/ 10-11-12). Metinde 3 kez geçmektedir.

DLT’de *nişānlı* kelimesi geçmemektedir. TTS’de de *nişānlı* kelimesine yer verilmemiştir. Ancak işaret anlamına gelen *nişan* kelimesiyle alakalı *nişan komak* deyişi mevcuttur (TTS IV, 1996: 2879).

**uşak:** “Çocuk” (Özçelik, 2016b: 955): *dirse hānuğ oğlanuğı dahı üç dahı ordu uşağı meydānda aşuğ oynarlarıdı* (10a/ 2-3-4). Metinde 2 kez geçmektedir.

DLT’de nesnelere küçüğüne *uşak nen* dendiği ve ayrıca küçük çocuklar için *uşak oğlan* dendiği geçmektedir. Dolayısıyla DLT’de *uşak* kelimesinin “küçük” anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018: 31).

TTS’de *uşak* kelimesi, “ufak, küçük ve çocuk” anlamlarıyla geçmektedir (TTS VI, 1996: 3995).

**yavuklı:** “Nişanlı, sözlü” (Özçelik, 2016b: 966) *on altı yıldur kim babanun tutsakıyam ataya anaya kavma kardaşa hāsetem ve hem bir kara gözlü yavuklum varıdı* (51a/ 2-3). Metinde 3 kez geçmektedir.

**yavuklı ol-:** “Nişanlı olmak” (Özçelik, 2016b: 966): *bay bicān beg eydür begler allāh te’āla maña kız véricek olurısa siz tanığ oluğ menüm kızum bay böre beg oğlına béşik kertme yavuklı olsun dédi* (36b/ 2-3-4). Metinde 1 kez geçmektedir.

DLT’de *yavuklı* kelimesi doğrudan geçmemektedir. Ancak *yavuklu* kelimesinin köküne DLT’de rastlamaktayız. “Yaklaşmak” anlamındaki *yagu-* fiili, “yakın”



anlamındaki *yaguk* ismi ve “birbirine yaklaşmak” anlamındaki *yaguş-* fiili (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018) bize Dede Korkut’ta “nişanlı, sözlü” anlamıyla geçen *yavuklu* kelimesinin kökünü göstermektedir. *Yavuklu* kelimesini almamızın sebebi akrabalığa geçişte bir evre olan nişanlılığa işaret etmesidir.

TTS’de nişanlı, adaklı, namzet gibi anlamlara gelen *yavuklu* ve *yavuk* kelimeleri geçmektedir (TTS VI, 1996: 4415). TTS’de ayrıca “nişanlamak” anlamında *yavuklu etmek* ve “nişanlanmak” anlamında *yavuk olmak* kelimeleri de geçmektedir (TTS VI, 1996: 4416).

#### 4. Akrabalıkla İlgili Diğer Kavramlar

Akrabalıkla ilgili diğer kavramları ifade eden 6 adet kelime tespit edilmiştir.

**aşl:** (Ar.) “Asıl, soy” (Özçelik, 2016b: 794): ol nūḥ peğamberün eşeği *aşlı-dur* (6b/ 11). Metinde 6 kez geçmektedir. Söz konusu kelime DLT’de geçmemektedir. TTS’de ise soylu anlamında *asillu* kelimesi yer almaktadır. *Asl* kelimesi bu hâliyle TTS’ye alınmamıştır (TTS I, 1995: 244).

**kavum kabla:** (Ar. + Ar.) “Hısım, akraba” (Özçelik, 2016b: 887): *kazan eydür kavum kabla* menüm *qoma yurdum* (24a/ 5). Metinde 1 kez geçmektedir.

Kavum kabla ikilemesi kavim ve kabile kelimeleridir. Bu kelimeler TTS’de ve DLT’de bulunmamaktadır.

**ögey:** “Üvey” (Özçelik, 2016b: 921): *qoca oğlu gibi pehlevān elinde şehīd oldı cāndan ögey qarındaşı depegöz elinde helāk oldı* (111a/ 11). Metinde 1 kez geçmektedir.

DLT’de *ögey ata*, *ögey oğul* ve *ögey kız* kelimeleri geçmektedir. Bunlardan birincisi “üvey baba”, ikincisi “besleme oğul”, üçüncüsü ise “besleme kız” şeklinde anlamlandırılmıştır (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018: 61).

TTS’de *ögey* kelimesi geçmemektedir ancak ona benzeyen “üveyik” anlamı verilmiş *ögeyik* kelimesi geçmektedir (TTS V, 1996: 3057).

**şoy:** “Soy sop” (Özçelik, 2016b: 937): ol ‘āyişe fāṭima *şoyıdur* (5b/ 10). Metinde 1 kez geçmektedir.

**şoyla:** “Soyunu övmek” (Özçelik, 2016b: 937): *Beyrek qopuz çaldı şoyladı* görelüm *hānum ne şoyladı* (58b/ 2-3). Metinde 184 kez geçmektedir.

**şoy şoyla:** “Soyunu övmek” (Özçelik, 2016b: 937): *dedem qorqut boy boyladı şoy şoyladı* bu oğuz-nāmeyi düzdi *qoşdı* (19a/ 10). Metinde 9 kez geçmektedir.

DLT’de *şoy*, *şoyla-* ve *şoy şoyla-* kelimeleri yer almamaktadır. TTS’de *soyla-* kelimesi “araştırmak, aslını ortaya koymak” ve “soylu göstermek, ululamak” gibi anlamlarla geçmektedir. Ayrıca “aslı ortaya koymak” anlamında *soylan-* fiili geçmektedir (TTS V, 1996: 3527- 2539).

#### Sonuç

1. DK’nin Dresden nüshasında toplam 56 adet akrabalıkla ilgili kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerden *qadın*, *qadun* ve *qatun* gibileri fonolojik farklılıklar gösteren aynı kelimelerdendir. Ayrıca yine bu kelimeler, Eski Anadolu Türkçesi döneminde bir standartlaşma olmadığına kanıtlarındandır. 56 kelimenin 16’sı kan bağı yoluyla akrabalık bildiren kavramlar, 17’si evlilik yoluyla akrabalık bildiren kavramlar, 17’si



hem erkek hem de kadınla ilgili akrabalık bildiren kavramlar ve son 6'sı ise akrabalıkla ilgili diğer kavramlardır.

2. Kan bağı yoluyla akrabalık bildiren kavramların 6'sı kadınla, 10'u erkekle alakalıdır. Kan bağı yoluyla akrabalık bildiren kadınla ilgili adlandırmaların sıklığı Dresden nüshasında toplamda 340'tır. Kan bağı yoluyla akrabalık bildiren erkekle ilgili adlandırmaların sıklığı ise toplamda 854'tür. Kadınlarla ilgili akrabalık adlandırmalarından en çok yazılanı *kız* kelimesi olup erkekle ilgili akrabalık adlandırmalarından en çok yazılanı *oğul* kelimesidir. DK'deki kelime sıklıkları göz önünde bulundurularak kan bağı yoluyla akrabalık bildiren adlandırmalarda erkekle ilgili olanların ön plana çıktığı, kadınların eserde erkeklere nazaran daha geri planda olduğunu söylenebilir. Ancak *oğul* kelimesinin tarihî gelişimi DLT üzerinden seyredildiğinde kelimenin hem erkek hem kadın için kullanıldığı görülür. *kız* kelimesi ise sadece "evin kızı" anlamıyla DLT'de görmekteyiz. Yani *kız* kelimesinin tek başına kadına özgüllüğü ifade etmesi *oğul* kelimesinin tek başına erkeğe özgüllüğü ifade etmesinden daha eskidir. Yukarıda dil biliminde sıklık çalışmalarının önemi meselesine değinilmişti. Eserdeki kelimelerin sıklığı eserin yaratıldığı coğrafyanın ve zamanın kültür seviyesini göstermesi bakımından önemlidir. DK'nin Dresden nüshasının kaleme alındığı coğrafyayı veya kaleme alan kişiyi göz önünde bulundurmak suretiyle *oğul* kelimesinin de bu metinde sadece "erkek evlat" anlamıyla kullanılması hesaba katılarak, *oğul* kelimesinin artık erkeğe atfedildiği, kadınla ilişkili anlamından uzaklaşarak bir çeşit anlam daralması (semantic restriction) yaşadığı, son olarak Karahanlı Türkçesinde kadına verilen yerin artık erkeğe de verilmeye başlandığı sonucuna ulaşıldı.

3. Evlilik yoluyla akrabalık bildiren kavramlar toplamda 17'dir. Bunların 10'u kadınla ilgili, 7'si erkekle ilgilidir. Kadınla ilgili olanlardan *hatun* 28 *kadın* 9 *kadun* 5 kez olmak üzere toplamda 42 kez geçer. "Bey eşi" anlamında olan bu kelimeler standartlaşmamış bir Türkçeyi gösterir. Evlilik yoluyla akrabalık bildiren erkekle ilgili kelimelerden metinde en fazla geçen kelime *güyegü* ise 12 kez geçer. Dolayısıyla burada da evlilik yoluyla akrabalık bildiren kadınla ilgili kavramların daha ön planda olduğu söylenebilir. Burada ilginç bir husus daha vardır. Kelime sayısı itibarıyla kadınla ilgili olanlar erkekle ilgili olanlardan daha fazladır. DK'de evlilik yoluyla akrabalık bildiren kadınla ilgili kelimelerin çokluğundan hareketle Oğuz Türklerinde evlilikte kadına verilen değer erkeklere verilen değerden daha çok olduğu söylenebilir. Destanların içeriğinden de görüldüğü gibi erkeklerin evleneceği zaman çok zor şartlar altında kalması ve kadının erkeğini zorlu yarışmalardan geçirerek seçmesi durumu, evlilik zamanı kadına verilen değer kat kat fazla olduğunu gösterir.

4. Hem kadın hem erkekle ilgili akrabalık bildiren kavramlar toplamda 17'dir. Metinde hem kadın hem erkekle ilgili akrabalık bildiren kavram olarak en çok geçen kelime *kardeş* kelimesidir. Bu kelime metinde 68 kez geçmekle beraber zaman zaman dostluk kavramı yerine de kullanılmıştır. Dolayısıyla Oğuzlar arkadaşlık kavramını akrabalık kelimesiyle zikrederek dostluk ilişkilerine aile gibi değer vermektedir.

5. Akrabalıkla ilgili diğer kavramlar ise toplamda 6 kelimedir. Bunlardan en çok geçen kelime *soyula-* fiilidir. Metin genelinde bir hikâye anlatılmadan önce kullanılan bu fiili Özçelik, "soyunu övmek" şeklinde anlamlandırmıştır. Bu fiil 184 kez geçer.

6. TTS'de *ana*, *kız*, *yenge*, *baba*, *dayı*, *dede*, *ere varmak*, *gelin*, *adaklı*, *evermek*, *evlenmek*, *göçürmek*, *helâllığa almak*, *nevâde*, *nişanlı*, *asl*, *hısım*, *kavum kablâ* ve *ögey* kelimeleri yer almamaktadır. Türk kültüründe var olan 19 adet akrabalıkla ilgili bu kelime ve



kavramların TTS'de yer almayışı eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Yukarıda saydığımız kelimelerden *baba* kelimesinin deyimde yer alıp temel anlamıyla yer almaması sözlüğün eksik kalmış yanlarındanadır.

7. DK'nin Dresden nüshasındaki akrabalıkla ilgili kavramlardan 44 tanesi isim soylu, 12'si fiil soyludur. *Ayağına at tuşağı ur-*, *ere var-*, *göçür-*, *helâllığa al-*, *kız al-*, *kız bul-*, *kız ver-*, *şoy şoyla-*, *şoyla-* ve *yavuçlı ol-* akrabalıkla ilgili fiillerdir. *Soy şoyla-*, *şoyla-* fiileri soyunu övmek manasındadır. Geri kalan 10 fiil ise "evlilik ve eş adayı bulmak" amaçlarında birleşir.

8. DK'de en fazla sıklığı olan kelime 361 kez geçen *oğul* kelimesidir. *Oğul* kelimesi *oğlan* kelimesinin teklik hâlidir. Karahanlı Türkçesi döneminde {+an} eki çokluk görevinde kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesine gelindiğinde bu ek işlevini TTS'de diğer metinlerde devam ettirirken DK'de işlevini günümüz Türkçesindeki gibi teklik anlamına devretmiştir. Anlam olarak da hem erkek hem kız çocuğunu kasteden *oğul* kelimesi DK'de sadece erkek çocuğu anlamıyla kullanılmıştır. Sonuç olarak evlilik yoluyla akrabalık bildiren kelimelerde kadın ön plandayken kan bağı yoluyla akrabalık bildiren kelimelerde *oğul* kelimesi ön plandadır. Ancak *oğul* kelimesinin tarihî gelişimine baktığımızda kadın için de kullanıldığını gördüğümüz için, metinde kız kelimesinin 192 kez geçmesiyle kadına verilen ehemmiyet dönemin şartlarına göre çok çok üst düzeydir denilebilir. Bu araştırma, büyük Sosyolog Gökalp'in "Dünyanın en demokrat kavmi eski Türkler olduğu gibi, en feminist nesli de yine eski Türklerdir. Zaten feminizm, demokrasinin, yani müsavatın kadınlara ait bir tecellisinden ibarettir." (1968: 138) sözünün haklılığını ispatlamaktadır. Oğuzlar da tıpkı Gökalp'in bahsettiği eski Türkler gibi boy tipi yaşam sürerken, eserlerine elbette sosyal ve kültürel anlayışlarını aktarmışlar ve doğal olarak eserlerinde feminist bir duruş sergilemişlerdir.

#### EKLER:

**Tablo 1: Kan Bağı Yoluyla Akrabalık Bildiren Kavramlar**

Kan Bağı Yoluyla Akrabalık Bildiren Kavramlar					
Kadınla İlgili Akrabalık Bildiren Kavramlar			Erkekle İlgili Akrabalık Bildiren Kavramlar		
Sözcük	Anlam	Sıklık	Sözcük	Anlam	Sıklık
<i>ana</i>	Anne	128	<i>ağa</i>	1. Ağabey 2. Baba	30 9
<i>kız</i>	Kız	192	<i>ata</i>	Baba	47
<i>kız kardeş</i>	Kız kardeş	8	<i>baba</i>	Baba	168
<i>kız karındaş</i>	Kız kardeş	6	<i>dayı</i>	Dayı	1
<i>kız kartaş</i>	Kız kardeş	1	<i>dede</i>	Dede	21
<i>kızcuğaz</i>	Kızcağız	5	<i>kızan</i>	Erkek çocuk	1
			<i>oğlan</i>	Erkek çocuk	159



			<i>oğlancuğ</i>	Erkek çocuk	41
			<i>oğul</i>	Oğul, erkek çocuk	361
			<i>taıı</i>	Dayı, annenin erkek kardeşi	16

Tablo 2: Evlilik Yoluyla Akrabalık Bildiren Kavramlar

Evlilik Yoluyla Akrabalık Bildiren Kavramlar					
Kadınla İlgili Akrabalık Bildiren Kavramlar			Erkeklerle İlgili Akrabalık Bildiren Kavramlar		
Sözcük	Anlam	Sıklık	Sözcük	Anlam	Sıklık
<i>avrat</i>	1. Kadın Eş, karı	123	<i>er âdem</i>	Erkek, evin erkeği	2
<i>ere var-</i>	Evlenmek	8	<i>güyegü</i>	Güvey, damat	12
<i>gelin</i>	Gelin	38	<i>helâllığa al-</i>	Kadını nikahına almak, evlenmek.	2
<i>hatun</i>	1. Katu, bey eşi 2. Kadın	21 7	<i>hışm</i>	Erkeğin eşinin akrabaları	1
<i>kadın</i>	Katun, bey eşi	9	<i>kayın ata</i>	Kayın baba	4
<i>kadun</i>	Katun, bey eşi	5	<i>kız al-</i>	Evlenmek	5
<i>kayın ana</i>	Kaynana	4	<i>kız bul-</i>	Evlenecek kız bulmak	5
<i>kız ver-</i>	Kız evlendirmek	2			
<i>göçür-</i>	Kızı evlendirmek	1			
<i>yenge</i>	Yenge, erkek kardeşin eşi	1			



**Tablo 3: Hem Kadın Hem Erkeklerle İlgili Akrabalık Kavramları ve Akrabalıkla İlgili Diğer Kavramlar**

Hem Kadın Hem Erkeklerle İlgili Akrabalık Kavramları			Akrabalıkla İlgili Diğer Kavramlar		
Sözcük	Anlam	Sıklık	Sözcük	Anlam	Sıklık
<i>adağlı</i>	Nişanlı, yavuklu	4	<i>aşl</i>	Asıl, soy	6
<i>adağlı</i>	Nişanlı, yavuklu	2	<i>kaşum kabla</i>	Hısım akraba	1
<i>ata ana</i>	Baba ana	4	<i>ögey</i>	Üvey	1
<i>ayağına at tuşağı ur-</i>	Evlendirmek	1	<i>şoy</i>	Soy sop	1
<i>éver-</i>	Evlendirmek	5	<i>şoyla-</i>	Soyunu övmek	184
<i>éven-</i>	Evlenmek	1	<i>şoy şoyla-</i>	Soyunu övmek	9
<i>kardeş</i>	Kardeş	68			
<i>kardeşçuk</i>	Kardeşcik	1			
<i>karındaş</i>	Kardeş	9			
<i>kartaş</i>	Kardeş	18			
<i>kartaşçuk</i>	Kardeşcik	1			
<i>koşa kardeş</i>	İkiz	1			
<i>nevâde</i>	Torun	1			
<i>nişânlu</i>	Nişanlı	3			
<i>uşak</i>	Çocuk	2			
<i>yavuklı</i>	Nişanlı, sözlü	3			
<i>yavuklı ol-</i>	Nişanlı olmak	1			

**Kısaltmalar****Ar.:** Arapça**DK:** Dede Korkut Kitabı**DLT:** Dîvânu Lugâti't-Türk**Far.:** Farsça**Tr.:** Türkçe**TTS:** Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü

**Kaynaklar**

- Akar, A. (2018). *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Aksan, D. (2015a). *Türkçenin Gücü*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2015b). *Türkçenin Sözcükleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2015c). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim C.3*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Azmun, Y. (2019). *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması*. İstanbul: Kutlu Yayınevi.
- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ercilasun, A. Bican ve Akkoyunlu, Z. (2018). *Dîvânü Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gökalp, Z. (1968). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gömeç, S. (2002). *Dîvânü Lügât-it-Türk'te Akrabalık Bildiren Terimler, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 32, s.s. 133-142*.
- Karadüz, E. (2004). *Sözcük Sıklığı Çalışmalarının Önemi, V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Obuz, C. (2019, 27 Nisan). *Dede Korkut'un 3. Nüshası Bulundu, Kayıp 13. Destan da Ortaya Çıktı*. <https://www.karar.com> (Erişim: 2019, 28 Nisan, 23:37).
- Özçelik S. (2016a). *Dede Korkut Dresden Nüshası Metin Dizin C.I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. (2016b). *Dede Korkut Dresden Nüshası Metin Dizin C.II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Sev, G. (2006). *Dede Korkut Hikâyelerinde Unvan Grupları. İlmî Araştırmalar Dergisi, s.21, 167-182*.
- Shahgoli, Nasser K., & Yhaghoobi, V., & Aghatabai, S., & Behzad S., (2019). *Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, Sayfa: 147-379*.
- Söng Lı, Y. (1999). *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*. Simurg Yayınları.
- Şenel, Ö. ve Bahçi, R. (2019). *Kül Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarında Akrabalık Bildiren Kelimeler. Oğuz Türkçesi Araştırmaları Dergisi, (1), 108-116*. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/oguztad/issue/42657/499537>
- Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I-VIII. (1996). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yakıcı, A. (2015). *Dede Korkut'ta Alp Tipi Bir Eş ve Bilge Bir Anne Olarak Kadın. III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Dede Korkut ve Türk Dünyası Bildiriler Kitabı III.Cilt. Çeşme-İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü*.
- Yavuz, S. (2013). *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Akrabalık Adları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 2, Sayfa: 71-91*.

